

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Посібник зі статті 4 Протоколу № 7 до Європейської конвенції з прав людини

Право не бути притягненим до
суду або покараним двічі

Оновлено 31 серпня 2024 року

Підготовлено Секретаріатом Суду. Не покладає зобов'язань на Суд.

Видавців або організації, які бажають перекласти та/або відтворити цей Посібник повністю або частково у формі друкованої чи електронної публікації, просимо заповнити форму зворотного зв'язку: [запит на відтворення або повторну публікацію перекладу](#) для отримання інформації щодо процедури авторизації.

Якщо ви бажаєте дізнатися, які Посібники із судової практики знаходяться наразі на етапі перекладу, див. перелік [очікуваних перекладів](#).

Цей Посібник спочатку було укладено англійською мовою. Він регулярно оновлюється, дата останнього оновлення: 31 серпня 2024 року. До нього можуть бути внесені редакційні виправлення.

Посібники з судової практики можна завантажити за посиланням: <https://ks.echr.coe.int>. Оновлення публікації відстежуйте на сторінці Суду у Твіттері за посиланням: https://x.com/ECHR_CEDH?mx=2.

Цей переклад опубліковано за домовленістю з Радою Європи та Європейським судом з прав людини і виконано Верховним Судом (Україна).

© Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2025

Зміст

Передмова	4
I. Вступ	5
II. Структура статті.....	5
III. Чи обидва провадження були «кримінальними» або «каральними» за своїм характером.....	7
A. Загальні принципи	7
B. Приклади	8
• Дисциплінарні провадження	8
• Податкові донарахування	9
• Позбавлення водійських прав / права керувати транспортним засобом після кримінального вироку.....	9
• Відкликання ліцензій	9
• Дозволи на проживання.....	10
• Дисциплінарні заходи у в'язниці (одиначне ув'язнення).....	10
• Адміністративні провадження та штрафи	10
• Провадження у справах про незначні правопорушення.....	11
• Провадження щодо імпідменту.....	12
• Запобіжний захід у випадку боротьби з хуліганством.....	12
• Позбавлення громадянства.....	12
• Адміністративний нагляд з профілактичною метою після відбуття засудженими особами покарання	12
IV. Чи порушено провадження щодо «одного й того самого правопорушення» (<i>idem</i>)	13
A. Загальні принципи	13
B. Приклади	14
V. Чи мало місце дублювання проваджень (<i>bis</i>)	17
A. Чи мало місце нове провадження.....	17
B. Чи було винесено «остаточне рішення»	20
1. Наявність «виправдання або засудження».....	21
2. «Остаточне» рішення	22
C. Винятки.....	23
Перелік цитованих справ.....	26

Передмова

Цей Посібник входить до низки Посібників із Європейської конвенції з прав людини, опублікованих Європейським судом з прав людини (надалі — «Суд», «Європейський суд» або «Страсбурзький суд»), для інформування практикуючих юристів про основоположні рішення та ухвали, постановлені Страсбурзьким судом. У цьому конкретному Посібнику аналізується та узагальнюється судова практика щодо статті 4 Протоколу № 7 до Європейської конвенції з прав людини (надалі — «Конвенція» або «Європейська конвенція»). Читачі зможуть тут ознайомитися з основними принципами у цій сфері та відповідною судовою практикою.

Цитована судова практика була відібрана серед провідних, найбільш важливих і/або недавніх рішень та ухвал.*

Рішення та ухвали Суду слугують не лише для того, щоб вирішувати справи, передані на розгляд Суду, але й загалом для роз'яснення, захисту та розвитку норм, встановлених Конвенцією, сприяючи тим самим дотриманню Державами зобов'язань, взятих ними як Договірними Сторонами (*«Ірландія проти Сполученого Королівства» (Ireland v. the United Kingdom)*, 18 січня 1978 року, § 154, серія А № 25, і нещодавно — *«Еронович проти Латвії» (Jeronovičs v. Latvia)* [ВП], № 44898/10, § 109, 05 липня 2016 року).

Відповідно, місія створеної Конвенцією системи полягає в тому, щоб визначити, в інтересах суспільства, питання державної політики, тим самим підвищуючи стандарти захисту прав людини та поширюючи судову практику у сфері прав людини серед усього співтовариства Держав-учасниць Конвенції (*«Константін Маркін проти Росії» (Konstantin Markin v. Russia)* [ВП], № 30078/06, § 89, ЄСПЛ 2012 р.). Дійсно, Суд підкреслив роль Конвенції як «конституційного інструмента європейського громадського порядку» у сфері прав людини (*«Босфорус Гава Йоллари Туризм і Тіджарет Анонім Шіркети проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], № 45036/98, § 156, ECHR 2005-VI, а нещодавно — у справі *«Н. Д. і Н. Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], №№ 8675/15 та 8697/15, § 110, 13 лютого 2020 року).

Протокол № 15 до Конвенції нещодавно включив принцип субсидіарності до Преамбули Конвенції. Цей принцип «покладає спільну відповідальність на Держави-учасниці та Суд» щодо захисту прав людини, а державна влада та суди повинні тлумачити й застосовувати національне законодавство так, щоб забезпечити повну реалізацію прав та свобод, визначених у Конвенції та Протоколах до неї (*«Гженда проти Польщі» (Grzęda v. Poland)* [ВП], § 324).

У цьому Посібнику містяться посилання на ключові слова для кожної цитованої статті Конвенції та Додаткових протоколів до неї. Юридичні питання, що розглядаються в кожній справі, підсумовано в *Переліку ключових слів*, вибраних із тезауруса термінів, взятих (у більшості випадків) безпосередньо з тексту Конвенції та Протоколів до неї.

База даних HUDOC практики Суду дає змогу здійснювати пошук за ключовим словом. Пошук за ключовими словами дає можливість знайти документи з подібним правовим змістом (обґрунтування та висновки Суду в кожній справі підсумовуються за допомогою ключових слів). Ключові слова для окремих справ можна знайти, натиснувши на Case Details (Детальна інформація про справу) в HUDOC. Для отримання додаткової інформації про базу даних HUDOC та ключові слова див. *Посібник користувача HUDOC*.

* Цитована судова практика може бути викладена однією або обома офіційними мовами (англійською та французькою) Суду та Європейської комісії з прав людини. Якщо не вказано інше, всі посилання стосуються рішення по суті справи, що було постановлено Палатою Суду. Скорочення «(ухв.)» вказує на те, що наводиться цитата з ухвали Суду, а аббревіатура «[ВП]» — на те, що справа розглядалася Великою Палатою. Рішення палати, які не були остаточними на момент публікації цього оновлення, позначено зірочкою (*).

I. Вступ

1. Протокол № 7 до Конвенції був розроблений у 1984 році. Метою статті 4 Протоколу № 7 є заборона повторення кримінального провадження, яке було завершено остаточним рішенням (*ne bis in idem*).

2. Згідно з практикою Суду гарантія, закріплена у статті 4 Протоколу № 7, посідає провідне місце в механізмі захисту за Конвенцією, що підкреслюється тим фактом, що жодних відступів від положень цієї статті не допускається на підставі статті 15 Конвенції під час війни або іншої суспільної небезпеки («*Міхалаке проти Румунії*» (*Mihalache v. Romania*) [ВП], 2019, § 47).

3. Захист від дублювання кримінальних проваджень є однією зі специфічних гарантій, пов'язаних із загальною гарантією справедливого судового розгляду в кримінальному провадженні (*там само*, § 48). Однак, скарги за статтею 4 Протоколу № 7, як окремим від статті 6 Конвенції положенням, будуть визнані неприйнятними, якщо відповідна Держава не ратифікувала протокол («*Блоккер проти Нідерландів*» (*Blokker v. the Netherlands*) (ухв.), 2000).

4. Стаття 4 Протоколу № 7 до Конвенції закріплює основоположне право, яке гарантує, що нікого не може бути притягнуто до суду або покарано в порядку кримінального провадження за правопорушення, за яке його вже було остаточно засуджено або виправдано («*Маргуш проти Хорватії*» (*Marguš v. Croatia*) [ВП], 2014, § 114; «*Сергєй Золотухін проти Росії*» (*Sergey Zolotukhin v. Russia*) [ВП], 2009, § 58; «*Нікітін проти Росії*» (*Nikitin v. Russia*), 2004, § 35; та «*Кадусіч проти Швейцарії*» (*Kadusic v. Switzerland*), 2018, § 82). Повторюваність судового розгляду або покарання є центральною правовою проблемою, що розглядається статтею 4 Протоколу № 7 («*Нікітін проти Росії*» (*Nikitin v. Russia*), 2004, § 35).

II. Структура статті

Стаття 4 Протоколу №7 – Право не бути притягненим до суду або покараним двічі

“Право не бути притягненим до суду або покараним двічі

1. Нікого не може бути вдруге притягнуто до суду або покарано в порядку кримінального провадження під юрисдикцією однієї і тієї самої держави за правопорушення, за яке його вже було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури цієї держави.

2. Положення попереднього пункту не перешкоджають відновленню провадження у справі згідно із законом та кримінальною процедурою відповідної держави за наявності нових або нововиявлених фактів чи в разі виявлення суттєвих недоліків у попередньому судовому розгляді, які могли вплинути на результати розгляду справи.

3. Жодних відступів від положень цієї статті не допускається на підставі статті 15 Конвенції.”

Пов'язані ключові слова у системі HUDOC

Право не бути притягненим до суду або покараним двічі (П7-4)

Кримінальне правопорушення (П7-4)

Засудження (П7-4)

Виправдання (П7-4)

Юрисдикція однієї і тієї самої держави (П7-4)

Відновлення провадження у справі (П7-4)

Нові або нововиявлені факти (П7-4)

Суттєві недоліки у судовому розгляді (П7-4)

5. Стаття 4 складається з трьох пунктів. Перший пункт визначає три основні компоненти принципу *ne bis in idem* («*Міхалаке проти Румунії*» (*Mihalache v. Romania*) [ВП], 2019, § 49):

1. чи обидва провадження мали «кримінальний характер»,
2. чи правопорушення було одним і тим самим у обох провадженнях, і
3. чи мало місце дублювання проваджень.

Третій компонент, у свою чергу, складається з трьох окремих підрозділів:

- a. чи було розпочато нове провадження,
- b. якщо так, чи було перше провадження завершено винесенням остаточного рішення, і
- c. чи застосовується виняток, визначений у другому абзаці.

6. Слова «під юрисдикцією однієї і тієї самої держави» обмежують застосування статті до національного рівня¹. Отже, скарги на дублювання проваджень, які стосуються більш ніж однієї країни, були визнані неприйнятними органами Конвенції («*Гестра проти Італії*» (*Gestra v. Italy*), рішення Комісії, 1995; «*Амроллахі проти Данії*» (*Amrollahi v. Denmark*) (ухв.), 2001; «*Саррія проти Польщі*» (*Sarría v. Poland*) (ухв.), 2015, § 24; «*Кромбах проти Франції*» (*Krombach v. France*) (ухв.), 2018, §§ 35-42).

7. У справі «*Кромбах проти Франції*» (*Krombach v. France*) (ухв.), 2018, заявник був засуджений у Франції за злочини, за вчинення яких, як він заявив, його раніше було виправдано в Німеччині. Суд постановив, що, оскільки кримінальне провадження щодо заявника було розпочато судами двох різних Держав — Німеччини та Франції — стаття 4 Протоколу № 7 не застосовувалася до цієї справи, і визнав скаргу несумісною за критерієм *ratione materiae*. Відповідно до своєї усталеної практики, Суд постановив, зокрема, що стаття 4 Протоколу № 7 не перешкоджає притягненню до відповідальності або покаранню особи судами Держави-учасниці Конвенції на підставі вчинення злочину, за який її було виправдано або засуджено остаточним вироком суду в іншій Державі-учасниці (§ 40). Крім того, Суд вважав, що той факт, що Франція і Німеччина є членами Європейського Союзу і що право Європейського Союзу забезпечує міждержавний вимір принципу *ne bis in idem* на рівні ЄС, не впливає на застосовність статті 4 Протоколу № 7. Суд також підкреслив, що Конвенція не перешкоджає Державам-учасницям надавати більш широкий правовий захист правам і свободам, гарантованим Конвенцією, зокрема в силу їхніх зобов'язань за правом Європейського Союзу або міжнародними договорами. За допомогою механізму колективного забезпечення прав, закріплених у її положеннях, Конвенція, відповідно до принципу субсидіарності, посилює захист, що надається на національному рівні, не встановлюючи для нього жодних обмежень (стаття 53 Конвенції) (§ 39).

8. Відповідно до третього пункту, відступ від цієї статті згідно зі статтею 15 Конвенції («під час війни чи іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації») є неможливим.

¹ Кілька інших конвенцій Ради Європи, зокрема Європейська конвенція про видачу правопорушників (1957), Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків (1970) та Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах (1972) регулюють застосування цього принципу на міжнародному рівні.

III. Чи обидва провадження були «кримінальними» або «каральними» за своїм характером

Пункт 1 статті 4 Протоколу №7 – Право не бути притягненим до суду або покараним двічі

“ 1. Нікого не може бути вдруге притягнуто до суду або покарано в порядку кримінального провадження під юрисдикцією однієї і тієї самої держави за правопорушення, за яке його вже було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури цієї держави.

...”

Пов’язані ключові слова у системі HUDOC

Право не бути притягненим до суду або покараним двічі (П7-4)

Кримінальне правопорушення (П7-4)

Засудження (П7-4)

Виправдання (П7-4)

Юрисдикція однієї і тієї самої держави (П7-4)

A. Загальні принципи

9. Як зазначено в Пояснювальній Записці до Протоколу, § 32, стаття 4 застосовується тільки до «кримінального провадження». Отже, це не заважає особі бути притягнутою до відповідальності за одне й те саме правопорушення у провадженнях різного характеру (наприклад, дисциплінарне провадження проти посадової особи) та у кримінальному провадженні.

10. Проте Суд визнав, що правова характеристика процедури, передбачена національним законодавством, не може бути єдиним критерієм для застосування принципу *ne bis in idem* відповідно до пункту 1 статті 4 Протоколу № 7. Інакше, застосування цієї норми залишалось би на розсуд Договірних Держав до такої міри, що може призвести до наслідків, несумісних з предметом і метою Конвенції («Сергей Золотухін проти Росії» (*Sergey Zolotukhin v. Russia*) [ВП], 2009, § 52).² Судом було встановлено, що поняття «кримінального провадження» у тексті статті 4 Протоколу № 7 має тлумачитися з урахуванням загальних принципів, що стосуються відповідних термінів «кримінальне обвинувачення» та «покарання» у статтях 6 та 7 Конвенції («Сергей Золотухін проти Росії» (*Sergey Zolotukhin v. Russia*) [ВП], 2009, § 52; «Тимофєєв і Поступкін проти Росії» (*Timofeyev and Postupkin v. Russia*), 2021, § 86)³. Прецедентною практикою Суду встановлено три критерії, широко відомі як *критерії Енгеля* («Енгель та інші проти Нідерландів» (*Engel and Others v. the Netherlands*), 1976), які слід розглядати при визначенні, чи мало місце «кримінальне обвинувачення» («Сергей Золотухін проти Росії» (*Sergey Zolotukhin v. Russia*) [ВП], 2009, § 53). З метою послідовності тлумачення Конвенції в цілому Суд вважає доцільним при застосуванні принципу *ne bis in idem* керуватись тими ж критеріями, що й у справі *Енгель* («А і Б проти Норвегії» (*A and B v. Norway*) [ВП], 2016, §§ 105-107; «Гумід та інші проти Франції» (*Ghoumid and Others v. France*), 2020, § 68). Першим критерієм є юридична класифікація правопорушення відповідно до національного законодавства, друга — сама суть правопорушення, а третя — ступінь суворості покарання, яке загрожує особі. Другий та третій критерії є альтернативними і не обов’язково кумулятивними. Однак це не виключає кумулятивного підходу, якщо окремий аналіз кожного критерію не дає змогу досягти чіткого висновку щодо наявності кримінального обвинувачення («Сергей Золотухін проти Росії» (*Sergey Zolotukhin v. Russia*), 2009, § 53; «Юссіла проти Фінляндії» (*Jussila*

² Цитуючи висновок у справі «Сторбротен проти Норвегії» (*Storbråten v. Norway*) з посиланням на справу «Озтюрк проти Німеччини» (*Öztürk v. Germany*), 21 лютого 1984 року, § 49, серія А № 73.

³ Межі застосування статті 6 у кримінальному аспекті та концепції «кримінальне обвинувачення», див. *Посібник зі статті 6 (кримінальний аспект)*. Межі застосування статті 7 та концепції «покарання», див. *Посібник зі статті 7*.

v. Finland) [ВП], 2006, §§ 30-31; «*Міхалаке проти Румунії*» (*Mihalache v. Romania*) [ВП], 2019, § 54; «*Матіяшич проти Хорватії*» (*Matijašić проти Хорватії*) (ухв.), 2021, § 23).

11. Якщо перше або друге судове провадження не вважається «кримінальним» або «каральним», скарга за статтею 4 Протоколу № 7, як правило, визнається Судом неприйнятною як несумісна *ratione materiae* у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції (див., наприклад, «*Паксас проти Литви*» (*Paksas v. Lithuania*) [ВП], § 69; «*Серажин проти Хорватії*» (*Seražin v. Croatia*) (ухв.), 2018, §§ 91-92).

12. Якщо Суд вже постановив, що провадження, про яке йдеться, не було пов'язано з визначенням «кримінального обвинувачення» у розумінні статті 6 Конвенції, він зазвичай вважає, що заявника не було «притягнуто до суду або покарано... в порядку кримінального провадження» у розумінні статті 4 Протоколу № 7, і що це положення також не застосовується (див., наприклад, справу «*Паксас проти Литви*» (*Paksas v. Lithuania*) [ВП], 2011, § 68; див. подібний підхід щодо незастосування статті 4 Протоколу № 7 з огляду на попередній висновок про незастосування статті 7 у справі «*Тимофєєв і Поступкін проти Росії*» (*Timofeyev and Postupkin v. Russia*), 2021, §§ 86-87).

В. Приклади

• Дисциплінарні провадження

13. Ряд справ стосується заявників, які були засуджені/переслідувалися за злочини, і підлягають дисциплінарному провадженню. В ухвалі Комісії у справі «*Кремжов проти Австрії*» (*Kremzow v. Austria*), 1990, суддя на пенсії був засуджений за, серед іншого, вбивство, а згодом ті ж факти були також підставою для притягнення до відповідальності в дисциплінарному провадженні, і заявник був позбавлений всіх прав пов'язаних з його колишньою посадою як суддя на пенсії, включаючи його прав на пенсію. Комісія зазначила, що Дисциплінарний Суд не «засудив» заявника за відповідні кримінальні правопорушення; він базувався на вироку, винесеному компетентним кримінальним судом, який він вважав обов'язковим. Завдання Дисциплінарного Суду суттєво обмежувалося вивченням питання щодо того, чи у випадку, коли заявник є суддею на пенсії, вчинення тяжких злочинів, за якими він був визнаний винним, також є дисциплінарним правопорушенням. На думку Комісії, дисциплінарні санкції є типовими санкціями, які в багатьох випадках передбачаються дисциплінарними положеннями для державних службовців Договірних Держав у таких випадках: позбавлення прав, пов'язаних з професійним статусом державного службовця, включаючи втрату права на пенсію. Оскільки дисциплінарне провадження проти заявника не можна було кваліфікувати як подальше «кримінальне провадження», скарга за статтею 4 Протоколу № 7 вважалася неприйнятною (див. також рішення Комісії у справі «*Демель проти Австрії*» (*Demel v. Austria*), 1998). У справі «*Курдов та Іванов проти Болгарії*» (*Kurdov and Ivanov v. Bulgaria*), 2011, заявники, працюючи у болгарській національній залізничній компанії, мали виконувати певні зварювальні роботи у вагоні. Поки вони це робили, вміст вагона загорівся. Адміністративне провадження було порушено проти одного з заявників за недотримання правил безпеки і йому довелося сплатити штраф. Потім було порушено кримінальну справу проти обох заявників щодо ненавмисного підпалу цінних предметів. Суд встановив, що перше провадження не відповідало критеріям для того, щоб бути класифікованим як «кримінальне» для цілей статті 4 Протоколу № 7, зокрема зазначивши, що риси розглянутого правопорушення були типово дисциплінарними (§ 42). Див. аналогічні висновки стосовно дисциплінарних покарань у справі «*Лушк проти Австрії*» (*Luksch v. Austria*) (ухв.), 2000, (тимчасове припинення практики бухгалтера), «*Банфілд проти Сполученого Королівства*» (*Banfield v. the United Kingdom*) (ухв.), 2005, (звільнення працівника поліції та позбавлення його пенсії), а також «*Клейн проти Австрії*» (*Klein v. Austria*) (ухв.), 2006, (позбавлення права займатися адвокатською діяльністю).

- *Податкові донарахування*

14. Суд у кількох рішеннях встановив, що провадження стосовно встановлення податкових донарахувань було «кримінальним» для цілей статті 4 Протоколу № 7 (зокрема, *«Манассон проти Швеції» (Manasson v. Sweden)* (ухв.), 2003; *«Розенквіст проти Швеції» (Rosenquist v. Sweden)* (ухв.), 2004; *«Пірттімякі проти Фінляндії» (Pirttimäki v. Finland)*, 2014, §§ 45-48; *«Лакі Дев проти Швеції» (Lucky Dev v. Sweden)*, 2014, § 51). Це твердження було нещодавно підтверджено у справах *«А і Б проти Норвегії» (A and B v. Norway)* [ВП], 2016, §§ 136-139, та *«Йоханнссон та інші проти Ісландії» (Johannesson and Others v. Iceland)*, 2017, § 43.

- *Позбавлення водійських прав / права керувати транспортним засобом після кримінального засудження*

15. У справі *«Хангл проти Австрії» (Hangl v. Austria)* (ухв.), 2001, заявника було засуджено за перевищення допустимої швидкості та призначено покарання у вигляді штрафу. Згодом його водійське посвідчення було двічі тимчасово вилучено, щоразу на строк у два тижні. Суд зазначив, що вилучення водійського посвідчення заявника становило запобіжний захід для безпеки учасників дорожнього руху, а відтак заявника не було повторно притягнуто до відповідальності чи покарано за вчинення правопорушення, за яке його уже було визнано винним. У справі *«Нільссон проти Швеції» (Nilsson v. Sweden)* (ухв.), 2005, заявник був засуджений за водіння у нетверезому стані та без водійського посвідчення. Відповідно, його водійське посвідчення було вилучено на 18 місяців. Суд зазначив, що оскільки останній захід був прийнятий через кілька місяців після засудження заявника, його метою було не лише запобігання та стримування для захисту безпеки дорожнього руху; покарання також було одним із суттєвих факторів. Крім того, зазначивши, що ці заходи були прямими та передбачуваними наслідками засудження заявника і, незважаючи на те, що вони розглядалися на національному рівні як адміністративні заходи для безпеки дорожнього руху, Суд визнав, що їхня суворість дозволяла розглядати їх як кримінальну санкцію. Тому він зробив висновок, що позбавлення водійського посвідчення становило «кримінальне» засудження для цілей статті 4 Протоколу № 7 (див. також *«Масзні проти Румунії» (Maszni v. Romania)*, 2006, §§ 65-66).

16. У справі *«Матіяшич проти Хорватії» (Matijašić проти Хорватії)*, 2021, §§ 27-38, Суд встановив, що автоматичне позбавлення права керувати транспортним засобом після того, як особа набрала певну кількість штрафних балів у своєму посвідченні протягом певного часу через попередні незначні порушення правил дорожнього руху, не передбачає визначення наявності «кримінального обвинувачення». Відзначивши, що низка Договірних Держав запровадили систему штрафних балів у сфері дорожнього руху, а також те, що його власна практика підкреслює важливість створення законодавчої та адміністративної бази, покликаної забезпечити ефективне стримування загроз праву на життя в контексті дорожнього руху (*«Ніколає Віргіліу Танасе проти Румунії» (Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania)* [ВП], 2019, § 135), Суд переконався, що основною метою позбавлення права керувати транспортним засобом було попередження загрози для забезпечення безпеки дорожнього руху, а не покарання.

- *Відкликання ліцензій*

17. У справі *«Пальмен проти Швеції» (Palmén v. Sweden)* (ухв.), 2016, заявника було засуджено за напад на його партнера. Згодом правоохоронні органи скасували ліцензію заявника на вогнепальну зброю на підставі того, що він не міг володіти зброєю. Вони зазначили, що заявника було засуджено за напад, який вважався більш серйозним через те, що насильство відбувалося вдома і проти особи, з якою заявник мав тісні стосунки. Суд встановив, що скасування ліцензії на носіння зброї заявника не було кримінальною санкцією для цілей статті 4 Протоколу № 7 з огляду на характер чи суворість такого заходу. Суд зазначив, що дане провадження вважалось адміністративним відповідно до національного законодавства; такий захід не був автоматичним наслідком засудження заявника; його засудження не було вирішальним фактором для позбавлення заявника ліцензії; основна мета такого заходу була скоріше превентивна, аніж каральна; професійна діяльність заявника не залежала від даної ліцензії. Схожий підхід був

застосований у справі *«Манассон проти Швеції» (Manasson v. Sweden)* (ухв.), 2003, щодо скасування ліцензії на право перевезень, накладене на підставі того, що заявник не виконав своїх податкових зобов'язань.

- *Дозволи на проживання*

18. У справі *«Давидов проти Естонії» (Davydov v. Estonia)* (ухв.), 2005, заявникові не надали дозволу на проживання частково через попередні засудження. Суд визнав, що відмова у видачі дозволу на проживання є адміністративним заходом, який не становить кримінального покарання у значенні статті 4 Протоколу № 7.

- *Дисциплінарні заходи у в'язниці (одиначне ув'язнення)*

19. У справі *«Том проти Хорватії» (Toth v. Croatia)* (ухв.), 2012, §§ 26-39, заявнику, під час відбування покарання у вигляді позбавлення волі, було призначено покарання у вигляді 22 днів одиночного ув'язнення за словесні образи працівників в'язниці. Згодом проти нього було відкрито кримінальне провадження і визнано винним у висловленні погроз у зв'язку з тими ж подіями. Суд визнав, що перша процедура не мала кримінального характеру, зазначаючи, що правопорушення було класифіковано як дисциплінарне у національному законодавстві, і хоча характер обвинувачень не був суто дисциплінарним, одиночне утримання не продовжувало строку відбування покарання заявника і, таким чином, не становило додаткового позбавлення волі, а лише обтяження умов його ув'язнення.

- *Адміністративні провадження та штрафи*

20. У справі *«Руотсалайнен проти Фінляндії» (Ruotsalainen v. Finland)*, 2009, §§ 41-47, поліція зупинила заявника під час дорожньої перевірки і встановила, що він використовував пальне, що підлягало більш помірному оподаткуванню, а не дизельне пальне, яке повинно було використовуватись його фургоном. Заявника було засуджено за дрібне податкове шахрайство у спрощеному провадженні та призначено покарання у вигляді штрафу. Також було зазначено, що у складі даного правопорушення також був елемент умислу, оскільки заявник визнав, що він сам заправляв авто. У подальшому адміністративному провадженні з заявника було стягнуто різницю у оподаткуванні. Оскільки він використовував пальне, що підлягало меншим розмірам оподаткування та не попередив про це митні чи автотранспортні органи, різницю у оподаткуванні було збільшено втричі. Суд зазначив, що заявника було оштрафовано у спрощеному провадженні, яке класифікувалось як «кримінальне» у національному законодавстві Фінляндії. Згодом з заявника було стягнуто різницю податку на пальне у адміністративному провадженні, яке не класифікувалось як кримінальне, а як частина фіскального режиму. Суд зазначив, що відповідне положення було спрямовано на всіх громадян, а не на групу з особливим статусом. Оскільки зібраний податок на пальне збільшився втричі Суд вирішив, що такий захід повинен розглядатися як покарання з метою стримування повторного правопорушення. Отже, Суд дійшов висновку, що характер злочину був таким, що санкція у вигляді стягнення різниці у податку пальне потрапляла в сферу «кримінального провадження».

21. У справі *«Гранде Стівенс та інші проти Італії» (Grande Stevens and Others v. Italy)*, 2014, §§ 94-101 та § 222 Суд дійшов висновку, що накладення на заявників адміністративних штрафів у великих розмірах регуляторами фінансових ринків також є «кримінальним» для цілей статті 6 та статті 4 Протоколу № 7. Суд також встановив, що застереження Італії про те, що стаття 4 Протоколу № 7 застосовується тільки до правопорушень, які відповідно до італійського законодавства визнані кримінальними, не є дійсним відповідно до Конвенції, оскільки воно було занадто загальним і не містило посилань на конкретні положення італійської правової системи, які виключають правопорушення з сфери застосування статті 4 Протоколу № 7 (*там само*, §§ 204-211).

22. Натомість, у справі *«Пріна проти Румунії» (Prina v. Romania)*, 2020, Суд встановив, що адміністративне стягнення, накладене Судом аудиторів на посадову особу в органі місцевого самоврядування, не становить «кримінального» обвинувачення для цілей статті 4 Протоколу № 7 з огляду, зокрема, на дисциплінарний характер санкцій проти державних службовців.

23. У справі *«Міхалаке проти Румунії» (Mihalache v. Romania)* [ВП], 2019, § 56-62, Суд встановив, що накладення адміністративного стягнення за відмову від здачі біологічного зразка для визначення рівня алкоголю в крові водія прирівнюється до кримінального покарання.

24. У справі *«Гуландріс і Вардіногіані проти Греції» (Goulandris and Vardinogianni v. Greece)*, 2022, §§ 59-63, Суд постановив, що провадження, пов'язані з накладенням стягнень за правопорушення у сфері містобудування, є кримінальними за своєю природою з огляду на потенційну фінансову тяжкість, відсутність максимальної межі та притаманний їм елемент покарання.

25. У справі *«С.У. проти Бельгії» (C.Y. v. Belgium)*, 2024, §§ 40-47, проти медсестри було порушено паралельні кримінальне та адміністративне провадження за те, що вона заявила органам влади про ненадані медичні послуги та послуги, які були надані, але не відповідали закону. Суд розмежував наказ про виплату компенсації та штраф, накладений в адміністративному провадженні: оскільки результатом адміністративного провадження було винесення рішення про виплату компенсації, яке не мало жодної стримуючої або репресивної мети, воно не викликало жодних питань з точки зору статті 4 Протоколу № 7, тоді як накладений штраф мав переважно кримінальні ознаки, спрямовані на покарання за відповідну поведінку, тому було визнано, що він стосується кримінальної справи в розумінні статті 4 Протоколу № 7.

- *Провадження у справах про незначні правопорушення*

26. У справі *«Сергей Золотухін проти Росії» (Sergey Zolotukhin v. Russia)* [ВП], 2009, заявник був засуджений за «дрібні правопорушення» за Кодексом про адміністративні правопорушення до триденного адміністративного затримання. Суд зауважив, що за національною правовою класифікацією зазначений злочин характеризувався як «адміністративний». Водночас сфера «адміністративних» правопорушень в Росії та інших аналогічних правових системах охоплює окремі злочини, що мають кримінальний характер, але є надто незначними, щоб регулюватися кримінальним законодавством та процедурою. Крім того, Суд зазначив, що за своїм характером включення зазначеного правопорушення до Кодексу про адміністративні правопорушення слугує гарантуванню захисту людської гідності та громадського порядку, цінностей та інтересів, які, як правило, належать до сфери кримінального права. Відповідне положення Кодексу було спрямоване на всіх громадян, а не на групу, яка має особливий статус. Посилання на «незначний» характер цих правопорушень саме по собі не виключає його класифікації як «кримінального» в автономному значенні Конвенції, оскільки в Конвенції немає нічого, що передбачає, що кримінальний характер злочину обов'язково вимагає певного ступеню серйозності. Основними цілями встановлення зазначеного правопорушення були покарання та стримування, які є характерними ознаками кримінальних покарань. Що ж стосується ступеня суворості даного заходу, Суд зазначив, що відповідним положенням передбачено п'ятнадцять днів тюремного ув'язнення як максимальне покарання, а заявника було засуджено до позбавлення волі на три дні. Покарання, яке підлягало застосуванню та фактично було застосовано до заявника, передбачало позбавлення свободи і створило припущення, що обвинувачення заявника були «кримінальними». Суд дійшов висновку, що характер злочину, визначеного як «незначне правопорушення» разом із суворістю покарання був таким, що призвів до засудження заявника в межах «кримінальної процедури» для цілей статті 4 Протоколу № 7 (§§ 54-57). Див. також *«Маресті проти Хорватії» (Marešić v. Croatia)*, 2009, §§ 55-61, стосовно позбавлення волі на сорок днів за дрібні правопорушення.

- *Провадження щодо імпідменту*

27. У справі *«Паксас проти Литви» (Paksas v. Lithuania)* [ВП] (§§ 65-68), 2011, Суд визнав, що провадження у справі про імпідмент проти Президента Республіки за грубе порушення Конституції, або порушення президентської присяги, що передбачає його звільнення з посади (і, як наслідок) усунення від участі у виборах, мало місце поза межами «кримінальної» сфери для цілей статей 6 та 7 Конвенції, а також статті 4 Протоколу № 7.

- *Запобіжний захід у випадку боротьби з хуліганством*

28. Справа *«Серажин проти Хорватії» (Seražin v. Croatia)* (ухв.), 2018, стосувалася заходів відсторонення, що забороняли заявнику відвідувати певні футбольні матчі та зобов'язували його з'являтися до найближчого поліцейського відділку, коли відбувалися відповідні спортивні змагання. Ці заходи були застосовані після того, як заявника було засуджено в провадженні по справі незначної складності за хуліганство. Застосовуючи *«критерії Енгеля»*, Суд зазначив, що в хорватському національному законодавстві захід відсторонення застосовується незалежно від відкриття кримінального провадження або засудження особи за незначні правопорушення і що його застосування не було прямим наслідком цього. Захід відсторонення застосовувався для запобігання майбутній загрозі можливого насильства під час спортивних змагань або заходів в інтересах громадської безпеки. Цей «переважно превентивний характер» заходу виключення (§§ 81-84) у поєднанні з його тривалістю та порядком застосування (§ 85), а також ступенем суворості (накладення штрафу або позбавлення волі лише у разі невиконання вимог, § 89) призвів до висновку, що застосування такого заходу не передбачало визначення «кримінального обвинувачення». У зв'язку з цим Суд встановив, що стаття 4 Протоколу № 7 не застосовується. Суд зауважив, що у відповідних міжнародних матеріалах та порівняльному праві робиться сильний наголос на превентивному характері заходів відсторонення в контексті припинення та запобігання насильству з боку глядачів (§ 70). Для порівняння, див. *«Велков проти Болгарії» (Velkov v. Bulgaria)*, 2020, §§ 46-52, щодо хуліганства як адміністративного правопорушення, яке карається позбавленням волі та заборонаю відвідувати спортивні змагання.

- *Позбавлення громадянства*

29. У справі *«Гумід та інші проти Франції» (Ghoumid and Others v. France)*, 2020, §§ 65-74, Суд постановив, що адміністративний захід позбавлення громадянства на підставі старої судимості за тероризм не є «кримінальним обвинуваченням», а отже, стаття 4 Протоколу № 7 не застосовується. Суд встановив, що цей захід переслідував конкретну мету, оскільки намагався відобразити той факт, що особа, яка отримала французьке громадянство, згодом втратила свою лояльність до Франції, вчинивши особливо тяжкий злочин, а у випадку з тероризмом підриває самі основи демократії. Стосовно суворості заходу Суд пояснив, що ступінь суворості слід розглядати з огляду на той факт, що це було реакцією на поведінку, яка у випадку тероризму є атакою на саму демократію. Крім того, Суд наголосив на тому, що цей захід сам по собі не тягне за собою депортацію з Франції відповідних осіб. Нарешті, це не було санкцією, яку можна було б охарактеризувати як «злочинну за своєю природою».

- *Адміністративний нагляд з профілактичною метою після відбуття засудженими особами покарання*

30. У справі **Error! Hyperlink reference not valid.**, 2021, §§ 70-82 та §§ 86-87, Суд постановив, що адміністративний нагляд за засудженими особами, а також подальші обмеження їхньої свободи пересування та зобов'язання щодо звітності не є «покаранням» у розумінні статті 7 Конвенції, а отже, не вважається, що заявника «вдруге покарано в порядку кримінального провадження» у розумінні статті 4 Протоколу № 7. Суд вважав, що заходи, про які йдеться, мали на меті запобігти рецидиву кримінального правопорушення. Він також зазначив, що застосування таких заходів залежить не від винуватості відповідної особи, а від небезпеки особи, засудженої за вчинення злочину, що кваліфікується як рецидивний. Процедура прийняття та здійснення

адміністративного нагляду є цивільно-правовою процедурою, яка тепер підпадає під адміністративне право і не є питанням системи кримінального правосуддя. Нарешті, щодо суворості заходів, хоча деякі з них були обтяжливими, Суд нагадав, що суворість сама по собі не є вирішальним фактором, враховуючи, що багато некримінальних заходів превентивного характеру можуть мати суттєвий вплив на відповідну особу.

IV. Чи порушено провадження щодо «одного й того самого правопорушення» (*idem*)

Пункт 1 статті 4 Протоколу №7 – Право не бути притягненим до суду або покараним двічі

“1. Нікого не може бути вдруге притягнуто до суду або покарано в порядку кримінального провадження під юрисдикцією однієї і тієї самої держави за правопорушення, за яке його вже було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закон та кримінальної процедури цієї держави.

...”

Пов’язані ключові слова у системі HUDOC

Право не бути притягненим до суду або покараним двічі (П7-4)

Кримінальне правопорушення (П7-4)

Засудження (П7-4)

Виправдання (П7-4)

A. Загальні принципи

31. Принцип *ne bis in idem* забороняє судове переслідування або судовий розгляд за «одне й те ж правопорушення». У справі *«Сергей Золотухін проти Росії» (Sergey Zolotukhin v. Russia)* [ВП], 2009, Суд визнав, що в минулому він застосував різні підходи, приділяючи особливу увагу або ідентичності фактів, незалежно від їх правової характеристики («однакова поведінка», *idem factum*, *«Градігер проти Австрії» (Gradinger v. Austria)*, 1995, § 55), або правовій класифікації, визнаючи, що одні й ті самі факти можуть призвести до різних правопорушень (*“concoirs idéal d’infractions”*, див. *«Олівейра проти Швейцарії» (Oliveira v. Switzerland)*, 1998, §§ 25-29), або ж на «основні елементи», спільні для обох правопорушень (*«Франц Фішер проти Австрії» (Franz Fischer v. Austria)*, 2001). Після вивчення сфери дії права не бути притягненим до суду або покараним двічі, встановлену у інших міжнародних документах (Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Хартія основних прав Європейського Союзу та Американська Конвенція з прав людини) та відзначаючи, що підхід, спрямований на правову характеристику двох правопорушень є занадто обмежувальним щодо прав особи, Суд дійшов висновку, що статтю 4 Протоколу №7 слід розуміти як заборону кримінального переслідування або судового розгляду у справі щодо другого «правопорушення», якщо обидва правопорушення витікають з ідентичних, або по суті одних і тих самих фактів (§§ 79-82; див. також *«А і В проти Норвегії» (A and B v. Norway)* [ВП], 2016, § 108).

32. Відправною точкою для визначення того, чи були факти в обох провадженнях ідентичними або одними й тими ж, повинен бути виклад обставин справи, які стосуються правопорушення, за яке особу вже засуджено, та правопорушення, щодо якого особа обвинувачується (*«Сергей Золотухін проти Росії» (Sergey Zolotukhin v. Russia)* [ВП], 2009, §83). Суд підкреслив, що немає значення, які пункти нового обвинувачення в наступній справі були залишені чи відхилені, оскільки стаття 4 Протоколу №7 містить гарантію проти повторного судового розгляду чи притягнення особи до відповідальності з перспективою повторного засудження у новому

процесі, а не заборону повторного засудження чи виправдання. Суд визнав, що важливо зосередитись на тих фактах справи, які складають сукупність конкретних фактичних обставин стосовно одного й того ж обвинуваченого, та нерозривно пов'язані між собою у часі та просторі, існування яких мало бути доведено з метою засудження або порушення кримінальної справи (§§ 83-84).

В. Приклади

33. Принципи, закладені у справі *«Сергей Золотухін проти Росії» (Sergey Zolotukhin v. Russia)*, згодом були застосовані у ряді інших справ.

34. У справі *«Руотсалайнен проти Фінляндії» (Ruotsalainen v. Finland)*, 2009, Суд зазначив, що обставини у обох провадженнях проти заявника були по суті однаковими: вони обидва стосувались використання ним пального, яке підлягало меншому оподаткуванню, ніж дизельне паливо. Єдина відмінність полягала в умислі заявника у вчиненні правопорушення, на який було вказано національним судом у першому провадженні. Отже, Суд дійшов висновку, що друге провадження ґрунтувалось на тих же фактах, що й перше, а відтак мало місце дублювання провадження, що становило порушення статті 4 Протоколу №7 (§§ 50-57).

35. У справі *«Маресті проти Хорватії» (Maresti v. Croatia)*, 2009, Суд зазначив, що заявника було визнано винним у вчиненні дрібного та кримінального правопорушення за одні й ті ж дії підсудного, у одному й тому ж проміжку часу. У зв'язку з цим він зазначив, що визначення дрібного правопорушення не включає в себе нанесення тілесних ушкоджень, але цей фактор є основним для визначення кримінального правопорушення за нанесення тяжких тілесних ушкоджень. Проте, у своєму рішенні у провадженні щодо дрібного правопорушення, національний суд чітко вказав, що заявник був винен у, серед іншого, нанесенні ударів кулаками у голову потерпілого, а також по всьому тілу. Таким чином, фізичний напад на потерпілого становив елемент дрібного правопорушення, в якому було визнано винним заявника. У кримінальному провадженні в муніципальному суді заявника було знову визнано винним у, серед іншого, побитті потерпілого. Суд встановив, що було очевидним, що обидва рішення стосувались одної й тої ж події та одних і тих же дій заявника. Він прийшов до висновку, що заявника було визнано у вчиненні дрібного правопорушення та кримінального правопорушення, обидва з яких базувались на одних і тих же фактах. Відтак, мало місце порушення статті 4 Протоколу № 7 (§§ 63-64).

36. У справі *«Цоньо Цонев проти Болгарії» (№ 2) (Tsonyo Tsonov v. Bulgaria (no. 2))*, 2010, заявник та його друг були учасниками бійки з третьою особою, до чиеї оселі вони прийшли. Прибувши на дзвінок сусідів поліція заарештувала заявника. На основі протоколу поліції, складеного у зв'язку з цим інцидентом, через тиждень міський голова, застосувавши муніципальний закон про громадський порядок, наклав штраф на заявника за те, що він проник у житло особи та побив її. Через деякий час, по відношенню до того ж інциденту, прокуратура висунула заявнику обвинувачення у проникненні у чуже житло та нанесенні тілесних ушкоджень. Національний суд визнав заявника винним тільки у частині нанесення тілесних ушкоджень. Суд зазначив, що одні і ті самі факти — проникнення у квартиру і побиття особи — є основою двох покарань: і штрафу, накладеного мером, і звинувачень, висунутих прокуратурою. Оскільки рішення щодо призначення штрафу не було оскаржено, воно стало остаточним. Національні суди не припинили кримінальні провадження з урахуванням того, що Верховний Суд відповідно постановив, що кримінальне провадження може бути відкрите проти осіб, які вже були покарані в адміністративному провадженні. Відповідно, Суд дійшов висновку, що мало місце порушення статті 4 Протоколу № 7, встановивши, що заявник був засуджений — окремо в адміністративному і кримінальному провадженні — за ту саму поведінку, ті самі факти і той самий злочин (§§ 52-57).

37. Ряд справ стосується заявників, проти яких було порушено кримінальні провадження щодо податкових та фінансових злочинів, а також провадження щодо податкових донарахувань. У справі *«Пірттімякі проти Фінляндії» (Pirttimäki v. Finland)*, 2014, податкові органи після

перевірки вважали, що заявник отримав приховані дивіденди від компанії, в якій він володів акціями. З нього було стягнуто додаткові податки та податкові донарахування. Такі ж санкції було застосовано і до компанії, акціями якої він володів. Згодом заявника було засуджено за фінансовий злочин, надання неправдивої інформації у бухгалтерській документації компанії, а також в податковому шахрайстві у великих розмірах. Суд зазначив, що перші два провадження стосувались того, що компанія та заявник, у своїй особистій податковій декларації, не вказали прибуток за певні податкові роки. У другому провадженні заявника було звинувачено як представника компанії у податковому шахрайстві в особливо великих розмірах та наданні неправдивої інформації від імені компанії податковим органам протягом певного періоду. Таким чином, обидва вказані провадження були податковими та кримінальними провадженнями проти заявника. Суд дійшов висновку, що фактичні обставини були різними, відзначаючи, що суб'єкти відповідальності, які брали участь у цих провадженнях, не були однаковими: у першому судовому провадженні це був заявник, а у другому провадженні - компанія. Він далі зазначив, що обставини не були однаковими: подання особистої податкової декларації відрізняється від подання податкової декларації щодо компанії, оскільки вони були подані у різних формах, вони могли бути подані у різний час і, у випадку з компанією, також можливе залучення інших осіб. Отже, Суд дійшов висновку, що два оскаржувані провадження не являли собою єдиного комплексу конкретних фактичних обставин, що виникають з ідентичних фактів чи фактів, які були по суті однаковими (§§ 49-52).

38. У справі *«Шибендра Дев проти Швеції» (Shibendra Dev v. Sweden)* (ухв.), 2014, податкові органи встановили, що, оскільки інформація, надана заявником у податковій декларації була некоректною, а перегляд повинен був бути здійснений за процедурою дискреційної оцінки, а також враховуючи помилки у бухгалтерії, заявник повинен був сплатити податкові донарахування. У зв'язку з вищевказаними подіями було порушено кримінальну справу. Заявника було засуджено за фінансові та податкові правопорушення у великих розмірах. Злочини стосувалися того самого періоду, що й вищезгадані податкові рішення. Національний суд встановив серйозні помилки у ресторанній бухгалтерії, і що заявник та його дружина були відповідальні за неврахування значних доходів та ПДВ, що принесло великі прибутки для них. Суд зазначив, що зобов'язання суб'єкта підприємницької діяльності вводити коректні цифри в облікових книгах є обов'язковим *per se*, що не залежить від використання бухгалтерських ресурсів для встановлення податкової відповідальності. Заявник, не виконавши юридичні вимоги до бухгалтерського обліку, міг пізніше виконати даний обов'язок подавши податковим органам достатню та точну інформацію, наприклад, виправити інформацію, що міститься в цих книгах, або подати додаткові ресурси, на основі яких була б проведена податкова оцінка. Відповідно Суд постановив, що подання заявником невірних бухгалтерських документів податковим органам для підтвердження відомостей, поданих у його податковій декларації, а також ненадання їм іншої достовірної документації, на основі якої могло бути проведено відповідну податкову оцінку, становили важливі додаткові факти у податковому провадженні, які не становили частину його засудження за фінансові злочини. За цих обставин Суд встановив, що обидва зазначені правопорушення були достатньо окремими для того, щоб зробити висновок, що заявник не був двічі покараний за той самий злочин (§ 51; див. також *«Манассон проти Швеції» (Manasson v. Sweden)* (ухв.), 2003, *«Карлберг проти Швеції» (Carlberg v. Sweden)*, 2009, §§ 69-70). Так само, у справі *«Ходорковський і Лебедєв проти Росії (№ 2)» (Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia (no. 2))*, 2020, §§ 606-615, Суд вважав, що два кримінальні засудження, пов'язані з однією і тією ж масштабною підприємницькою діяльністю, не можуть лише з цієї причини вважатися такими, що впливають з одних і тих же фактів.

39. У справі *«Йоханнессон та інші проти Ісландії» (Johannesson and Others v. Iceland)*, 2017, Суд навпаки зазначив, що засудження заявників та накладення податкових донарахувань базувались на одному й тому ж самому недекларуванні доходів, і що податкове та кримінальне провадження стосувались одного і того ж періоду часу та, по суті, однієї і тієї ж кількості несплачених податків. Отже, кримінальні правопорушення, за якими заявники переслідувались

та були засуджені, були тими ж, за які були накладені податкові донарахування (§ 47). Коротко кажучи, мав місце елемент *idem* принципу *ne bis in idem*.

40. У справі «*Рамда проти Франції*» (*Ramda v. France*), 2017, §§ 81-84, Суд нагадав про принцип оцінки елементу *idem* на основі фактів, викладений у рішенні «*Сергей Золотухін проти Росії*» (*Sergey Zolotukhin v. Russia*) [ВП], 2009, § 82, і підтверджений у рішенні «*А і Б проти Норвегії*» (*A and B v. Norway*) [ВП], 2016, § 108, і застосував його до кримінального провадження щодо терористичних злочинів. Заявник, громадянин Алжиру, був екстрадований з Великобританії до Франції за обвинуваченнями, пов'язаними з серією терористичних атак у 1995 році у Франції. Спочатку його було притягнуто до суду і засуджено кримінальним судом (*tribunal correctionnel*) за обвинуваченнями в участі в групі, яка готувала терористичні напади. Згодом його було притягнуто до суду і засуджено судом присяжних (*cour d'assises*) за обвинуваченнями в співучасті у вчиненні низки конкретних злочинів, таких як вбивство і замах на вбивство. Провівши порівняльний аналіз численних фактів, викладених у рішеннях, винесених в обох провадженнях («*Рамда проти Франції*» (*Ramda v. France*), 2017, §§ 87-93), Суд зазначив, що ці рішення ґрунтувалися на великій кількості детальних і чітких фактів (§ 94). Він дійшов висновку, що заявник не був притягнутий до відповідальності або засуджений у другому провадженні за факти, що по суті були аналогічними тим, за які його було засуджено в першому провадженні (§ 95). Нарешті, Суд послався на зобов'язання Держави притягати до відповідальності за серйозні порушення статті 2, сформульоване у справі «*Маргуш проти Хорватії*» (*Marguš v. Croatia*) [ВП], 2014, §§ 127-128, і застосоване у випадку тероризму (§ 96).

41. Так само, у справі «*Байчич проти Хорватії*» (*Bajčić v. Croatia*), 2020, §§ 30-38, щодо порушення правил дорожнього руху, Суд встановив, що частина поведінки, за яку заявник був притягнутий до відповідальності в рамках провадження у справі про незначне правопорушення (зокрема, керування транспортним засобом зі зношеними шинами та ненадання допомоги жертві дорожньо-транспортної пригоди, неповідомлення поліції та не очікування прибуття особи, уповноваженої здійснювати огляд на місці), не охоплювалася подальшими кримінальними обвинуваченнями. Суд також встановив, що факти, за які заявник був покараний у провадженні у справі про незначне правопорушення, не можуть вважатися по суті тими самими, що й факти, за які він був згодом покараний у кримінальному провадженні. У зв'язку з цим питання за статтею 4 Протоколу № 7 не виникало. Водночас Суд встановив, що елемент *idem* принципу *ne bis in idem* був присутній щодо оскаржуваного перевищення швидкості, яке було центральним для засудження заявника в провадженні у справі про незначне правопорушення і важливою частиною його засудження в кримінальному провадженні.

42. У справі «*Міхалаке проти Румунії*» (*Mihalache v. Romania*) [ВП], 2019, § 68, щодо відмови заявника здати біологічний зразок для визначення рівня алкоголю в крові під час дорожнього контролю, Суд наголосив на тому, що два рішення, прийняті у справі заявника — одне прокурором, а інше відповідним судом — стосувалися тих самих фактів і тих самих обвинувачень, що означало, що заявника було двічі притягнуто до відповідальності за одне й те саме правопорушення.

43. Справа «*Василе Сорін Марін проти Румунії*» (*Vasile Sorin Marin v. Romania*), 2024, §§ 46-51, стосувалася дублювання проваджень — адміністративного стягнення та кримінального провадження — за суспільно образливу поведінку, що порушувала громадський порядок. Суд встановив, що виклад подій у двох провадженнях свідчить про те, що йдеться про одну й ту саму поведінку, вчинену одним і тим самим обвинуваченим, в один і той самий період часу. Залишалось встановити, чи були факти правопорушення, за яке заявника було оштрафовано в адміністративному порядку, та факти кримінального правопорушення, у вчиненні якого його було обвинувачено, ідентичними або по суті однаковими. Правова кваліфікація у цих двох провадженнях, очевидно, відрізнялася в одному аспекті: ступінь тяжкості порушення громадського порядку. Однак, виходячи з наявних елементів, Суд встановив, що кримінальне обвинувачення, пред'явлені заявнику, охоплювало факти адміністративного правопорушення в повному обсязі, і, навпаки, факти адміністративного правопорушення не містили жодних

елементів, відсутніх у кримінальному правопорушенні, у якому обвинувачувався заявник. Відтак факти, що становлять ці два правопорушення, повинні були розглядатися як по суті однакові для цілей статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції.

V. Чи мало місце дублювання проваджень (*bis*)

Пункт 1 статті 4 Протоколу №7 – Право не бути притягненим до суду або покараним двічі

“1. Нікого не може бути вдруге притягнуто до суду або покарано в порядку кримінального провадження під юрисдикцією однієї і тієї самої держави за правопорушення, за яке його вже було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури цієї держави.”

Пов’язані ключові слова у системі HUDOC

Право не бути притягненим до суду або покараним двічі (П7-4)
Кримінальне правопорушення (П7-4)
Засудження (П7-4)
Виправдання (П7-4)

A. Чи мало місце нове провадження

44. Стаття 4 Протоколу № 7 забороняє повторення проваджень, рішення за результатами яких «набрали законної сили». Стаття 4 Протоколу № 7 не обмежується лише правом не бути двічі покараним, але також надає право не піддаватися судовому переслідуванню двічі. Дане положення застосовується навіть коли особі було лише висунуто обвинувачення у провадженні, що не завершилось засудженням («Сергей Золотухін проти Росії» (*Sergey Zolotukhin v. Russia*) [ВП], 2009, §§ 110-111, щодо виправдання після другого провадження).

45. Суд також вказав, що стаття 4 Протоколу № 7 чітко забороняє наступне провадження, якщо перше провадження вже завершилось остаточно рішенням на момент початку другого («Сергей Золотухін проти Росії» (*Sergey Zolotukhin v. Russia*), 2009).

46. Однак стаття 4 Протоколу № 7 не забороняє декілька одночасних проваджень (*litis pendens*). У такій ситуації не можна сказати, що заявника переслідують декілька разів за «правопорушення, за яке він вже був остаточно виправданим або засудженим» («Гараді проти Франції» (*Garaudy v. France*) (ухв.), 2003). З точки зору Конвенції також не виникає жодної проблеми, коли при двох паралельних провадженнях друге припиняється після завершення першого остаточно рішенням («Зігарелла проти Італії» (*Zigarella v. Italy*) (ухв.), 2002). Проте, якщо такого припинення не відбувається, Суд встановив, що має місце дублювання проваджень, що є порушенням статті 4 Протоколу № 7 («Томасович проти Хорватії» (*Tomasović v. Croatia*), 2011, §§ 29-32; «Муслія проти Боснії та Герцеговини» (*Muslija v. Bosnia and Herzegovina*), 2014, §§ 36-37; «Нікянен проти Фінляндії» (*Nykänen v. Finland*), 2014, §§ 47-54; «Гланц проти Фінляндії» (*Glantz v. Finland*), 2014, §§ 57-64).

47. Проте у своїй практиці щодо позбавлення водійських прав Суд також встановив, що хоча різні санкції (кримінальні санкції та позбавлення водійських посвідчень) стосовно одних і тих самих обставин (водіння у стані алкогольного сп’яніння або з перевищенням швидкості) були накладені різними органами влади у різних провадженнях, між ними існував досить тісний зв’язок по суті та в часі («Нільссон проти Швеції» (*Nilsson v. Sweden*) (ухв.), 2005; «Масзни проти Румунії» (*Maszni v. Romania*), 2006, §§ 68-70). У цих справах Суд встановив, що заявники не були притягнуті до відповідальності або покарані за правопорушення, за яке вони вже були остаточно засуджені в порушення пункту 1 статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції, і таким чином не було повторного провадження. Наприклад, у справі «Боман проти Фінляндії» (*Boman v. Finland*),

2015, заявника було засуджено за порушення правил дорожнього руху та тимчасово позбавлено водійських прав. Згодом правоохоронні органи та адміністративні суди, у різних провадженнях, продовжили дану санкцію. Суд зазначив, що останнє позбавлення водійських прав передбачало, що заявника вже було визнано винним у вчиненні правопорушення. Крім того, рішення про позбавлення водійських прав вдруге, майже одразу після винесення рішення у кримінальному провадженні, прямо ґрунтувалось на остаточному засудженні заявника Округним Судом за порушення правил дорожнього руху, і, таким чином, не становило окремого розгляду щодо правопорушення чи поведінки заявника правоохоронними органами. Тому Суд дійшов висновку, що ці два провадження були пов'язані по суті та в часі, і, таким чином, відбувалися в рамках єдиного провадження для цілей статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції (див. також *«Рівард проти Швейцарії» (Rivard v. Switzerland)*, 2016, §§ 28-34).

48. Податкові санкції були розглянуті Судом у ряді справ проти Фінляндії та Швеції (*«Хакка проти Фінляндії» (Häkka v. Finland)*, 2014; *«Нікянен проти Фінляндії» (Nykänen v. Finland)*, 2014; *«Гланц проти Фінляндії» (Glantz v. Finland)*, 2014; *«Рінас проти Фінляндії» (Rinas v. Finland)*, 2015; *«Остерлунд проти Фінляндії» (Österlund v. Finland)*, 2015; *«Ківері проти Фінляндії» (Kiiveri v. Finland)*, 2015; і *«Лакі Дев проти Швеції» (Lucky Dev v. Sweden)*, 2014). У цих справах Суд зазначив, що в фінській та шведській системах різні органи застосовували кримінальні та адміністративні санкції і провадження не були пов'язані жодним чином: обидва провадження проводились окремо та завершилися незалежно одне від одного. Крім того, Суд зазначив, що жодна з санкцій не була врахована іншим судом чи органом влади при визначенні суворості покарання, а також не мала місця будь-якого взаємодія між такими органами. Суд зауважив, що податкові донарахування були накладені після оцінки поведінки заявника та визначення його відповідальності за відповідним податковим законодавством, яка була проведена незалежно від розгляду у кримінальному провадженні. Це було відмінним від попередніх справ щодо позбавлення водійських прав, яке ґрунтувалось на очікуваному чи остаточному засудженні за порушення правил дорожнього руху і яке не становило окремого розгляду. Тому Суд дійшов висновку, що у даних справах не було тісного зв'язку по суті та у часі між кримінальним та податковим провадженнями.

49. Тоді питання полягає в тому, чи було дублювання проваджень (*bis*). У справі *«А і Б проти Норвегії» (A and B v. Norway)* [ВП], 2016, Суд розглянув норвезьку систему подвійного кримінального та адміністративного провадження щодо поданої у податкових деклараціях невірної інформації. Суд далі розвинув принцип «досить тісного зв'язку по суті та в часі» між провадженнями. Він визнав, що найнадійнішим способом виконання вимог статті 4 Протоколу № 7 є забезпечення уніфікованої процедури, що дозволяє об'єднати паралельне правове регулювання відповідної діяльності з метою реалізації різних суспільних інтересів у сфері реагування на правопорушення в рамках єдиного процесу. Тим не менш, стаття 4 Протоколу № 7 не виключає ведення подвійного провадження, навіть до його завершення, за умов виконання певних умов. Держава-відповідач має переконливо довести, що подвійні провадження у справі «достатньо тісно пов'язані по суті та у часі» (§ 130), виходячи з кількох факторів, зокрема (§ 132):

- чи переслідують різні провадження взаємодоповнюючі цілі і, таким чином, стосуються не лише *in abstracto*, а також *in concreto* різних аспектів соціально неправомірної поведінки;
- чи є подвійність провадження передбачуваним наслідком, в законодавстві і на практиці, одного і того ж оспорюваного діяння (*idem*);
- чи проводяться паралельні провадження таким чином, щоб уникнути, наскільки це можливо, будь-якого дублювання в збиранні та оцінці доказів, зокрема шляхом належної взаємодії між різними компетентними органами для того, щоб факти, встановлені в одному провадженні, також використовувалися в іншому провадженні;
- і, перш за все, чи враховується санкція у першому завершеному провадженні в тих провадженнях, які завершуються пізніше, з метою уникнення несення надмірного тягара особою, якої вони стосуються. Останній ризик буде менш ймовірним у правових системах, де наявний налагоджений компенсаційний механізм, призначений для забезпечення пропорційності загальної суми накладених штрафів.

Більше того, Суд підкреслив, що міра, в якій адміністративне провадження має ознаки типового кримінального провадження є важливим фактором, *inter alia*, його стигматизуючі риси. Суд пояснив, що об'єднане провадження з більшою ймовірністю відповідатиме критеріям взаємодоповнюваності та узгодженості, якщо санкції, які будуть застосовані у провадженні, формально не визначеному як «кримінальне», є специфічними для відповідної поведінки і, у такий спосіб, відрізняються від «жорсткого ядра кримінального права» (§ 133; див., наприклад, справу «*Велков проти Болгарії*» (*Velkov v. Bulgaria*), 2020, у якій критерії A і B були застосовані у випадку спортивного хуліганства; див. також «*Гуландріс і Вардіногіані проти Греції*» (*Goulandris and Vardinogianni v. Greece*), 2022, § 74, у якій Суд для цілей критерію «зв'язку по суті» розглянув аспект «жорсткого ядра кримінального права» в контексті оцінки того, чи переслідують дві групи проваджень (адміністративне та кримінальне) щодо незаконного будівництва взаємодоповнюючі цілі).

Крім того, вимога про достатній зв'язок *в часі* має бути виконана, якщо зв'язок *по суті* є достатньо міцним. Суд встановив, що обидва провадження не повинні проводитися синхронно з початку і до кінця. Державам слід надати можливість проводити провадження послідовно в тих випадках, коли такий спосіб їх здійснення мотивовано інтересами ефективності та належного здійснення правосуддя, необхідними для задоволення різних суспільних цілей, і не спричиняє непропорційно упередженого ставлення до заявника. Однак зв'язок *у часі* повинені завжди бути достатньо тісним для захисту особи від невизначеності, затягування і довготривалого провадження, навіть коли відповідна національна система передбачає «комплексну» схему поділу кримінального та адміністративного елементів (§ 134).

Застосовуючи дані принципи Суд погодився з тим, що в той час як різні санкції було накладено на заявників двома різними органами у різних провадженнях, між ними, тим не менш, існував достатньо тісний зв'язок, як по суті, так і в часі, щоб «розглядати їх як складову частину інтегральної схеми санкцій відповідно до законодавства Норвегії» за ненадання інформації про доходи у податковій декларації. Таким чином, подвійні провадження не становили дублювання провадження, а тому не було порушення статті 4 Протоколу №7 до Конвенції (§§ 144-147 та 149-154).

50. І навпаки, у справі «*Йоханнессон та інші проти Ісландії*» (*Johannesson and Others v. Iceland*), 2017, Суд встановив, що навіть якщо два провадження переслідували доповнюючі одна одну цілі щодо вирішення проблеми невиконання платниками податків юридичних вимог щодо подання податкової декларації (§ 51), між ними не було достатньо тісного взаємозв'язку через обмежений період співпадіння у часі і значною мірою незалежний збір та оцінку доказів (§ 55). Таким чином, заявникам було завдано непропорційної шкоди в результаті їх засудження та покарання двічі за таку саму або практично таку саму поведінку різними органами влади у двох різних провадженнях, між якими не було необхідного зв'язку.

51. Так само, у справі «*Нодет проти Франції*» (*Nodet v. France*), 2019, § 53, щодо двох паралельних (адміністративного та кримінального) проваджень за маніпулювання ринком, Суд взяв до уваги той факт, що ці два провадження переслідували одну й ту саму мету і передбачали певною мірою незалежний збір доказів, що дозволило йому зробити висновок про відсутність достатньо тісного зв'язку по суті між ними. Крім того, Суд встановив, що між двома провадженнями не було достатнього зв'язку в часі. Відповідно, Суд дійшов висновку, що заявник зазнав непропорційної шкоди через те, що його було притягнуто до суду та покарано двічі за одне й те саме правопорушення.

52. У справі «*Міхалаке проти Румунії*» (*Mihalache v. Romania*) [ВП], 2019, § 84, Суд встановив, що два провадження — одне перед прокурором, а інше перед відповідним судом — не були об'єднані в одне ціле, тобто не становили єдиного узгодженого провадження. Суд взяв до уваги наступні факти: заявник притягувався до відповідальності в «обох» провадженнях за одне правопорушення, що карається однією правовою нормою; провадження і два покарання, призначені заявнику, переслідували одну і ту ж загальну мету; «перше» провадження в цілому та початкова частина «другого» провадження здійснювалися одним і тим же органом; в «обох»

провадженнях були представлені одні й ті ж докази; два покарання, призначені заявнику, не були об'єднані; «два» провадження відбувалися одне за одним і в жодному разі не проводились одночасно в один і той самий час.

53. Дійшовши висновку, що два провадження не були об'єднані в такий спосіб, щоб утворити єдине ціле, Суд вирішив, що для визначення того, чи було у зазначеній справі дублювання проваджень («bis») для цілей статті 4 Протоколу № 7, необхідно дослідити, чи було рішення у першому провадженні «остаточним» рішенням, яке «виправдовувало чи засуджувало» заявника. Він підкреслив, що в разі позитивної відповіді він повинен встановити, чи рішення про скасування цього «остаточного рішення» є відновленням провадження, сумісним зі статтею 4 Протоколу № 7 (*там само*, §§ 85-86).

54. У справі «*Велков проти Болгарії*» (*Velkov v. Bulgaria*), 2020, §§ 78-79, Суд встановив, серед іншого, відсутність достатнього зв'язку по суті між адміністративним і кримінальним провадженнями щодо спортивного хуліганства на тій підставі, що санкцію, призначену в адміністративному провадженні, не було взято до уваги при визначенні санкції, призначеної в кримінальному провадженні. Натомість у справі «*Байчич проти Хорватії*» (*Bajčić v. Croatia*), 2020, § 44, у якій у випадку засудження заявника за спричинення смертельної дорожньо-транспортної пригоди кримінальний суд не взяв до уваги санкцію, призначену в провадженні у справі про незначне правопорушення, Суд вважав, що сам по собі той факт, що кримінальний суд не послався *expressis verbis* на санкцію, призначену в провадженні у справі про незначне правопорушення, може бути недостатньо для висновку про те, що ці провадження не були пов'язані між собою по суті. У зв'язку з цим Суд наголосив на тому, що в сукупності призначені покарання не перевищували того, що було суворо необхідним з огляду на тяжкість відповідних правопорушень. Суд вважав ці два покарання взаємодоповнюючими і, таким чином, дійшов висновку, що заявник не ніс надмірного тягаря.

55. У справі «*Галовіч проти Хорватії*» (*Galović v. Croatia*), 2021, §§ 113-124, Суд вперше застосував принципи, встановлені у справі «*A і B проти Норвегії*» (*A and B v. Norway*), 2016, щодо ведення подвійного провадження, до конкретного контексту домашнього насильства. Він взяв до уваги конкретний контекст і динаміку домашнього насильства, розглядаючи два відповідні провадження (провадження у справах про незначні правопорушення відповідно до Закону про захист від домашнього насильства щодо двох окремих інцидентів і кримінальне провадження за Кримінальним кодексом щодо тривалого злочину домашнього насильства), які були досить тісно пов'язані по суті і в часі. Відтак Суд встановив, що два провадження, про які йде мова, становили єдине і пропорційне ціле, що дозволило покарати як окремі діяння, вчинені заявником, так і його модель поведінки в ефективний, пропорційний і стримуючий спосіб, а отже, цей випадок не прирівнюється до дублювання покарання всупереч статті 4 Протоколу № 7.

В. Чи було винесено «остаточне рішення»

56. У статті 4 Протоколу № 7 зазначено, що принцип *ne bis in idem* призначений для захисту осіб, яких вже було «остаточно виправдано або засуджено». У пояснювальній доповіді до Протоколу № 7 щодо статті 4 зазначено, що «принцип, встановлений у цьому положенні, застосовується лише після того, як особу було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури відповідної Держави». Відтак для того, щоб особа мала право на захист за цією статтею, одного лише остаточного рішення недостатньо; остаточне рішення має також передбачати виправдання або засудження особи. Так, у кожній справі Суд повинен визначити, чи було ухвалено рішення про виправдання або засудження особи. Якщо так, то він повинен визначити, чи було це рішення «остаточним» для цілей статті 4 Протоколу № 7 («*Міхалаке проти Румунії*» (*Mihalache v. Romania*) [ВП], 2019, §§ 88-89).

1. Наявність «виправдання або засудження»

57. Як роз'яснюється у справі *«Міхалаке проти Румунії» (Mihalache v. Romania)* [ВП], 2019, §§ 95 і 97, для того, щоб визначити, чи є певне рішення «виправдувальним» або «обвинувальним», Суд повинен розглянути фактичний зміст рішення, про яке йдеться, та оцінити його вплив на ситуацію заявника. У цьому контексті судове втручання не є необхідним для існування «рішення», а рішення, про яке йдеться, не обов'язково повинно мати форму судового рішення (див. справу *«Фелікс Гуцу проти Республіки Молдова» (Felix Guțu v. the Republic of Moldova)*, 2020, §§ 47-54, щодо застосування цієї практики в контексті пункту 2 статті 6).

58. Посилаючись на текст статті 4 Протоколу № 7, Суд вважає, що свідомий вибір слів «виправдано або засуджено» означає, що «кримінальну» відповідальність обвинуваченого було встановлено після оцінки обставин справи, інакше кажучи, було визначено суть справи. Для того, щоб така оцінка відбулася, важливо, щоб орган, який приймає рішення, був наділений відповідно до національного законодавства повноваженнями щодо прийняття рішень, що дозволяють йому розглядати справу по суті. Потім цей орган повинен вивчити або оцінити докази в матеріалах справи і дослідити причетність заявника до однієї або всіх подій, що стали приводом для втручання слідчих органів, з метою визначення того, чи було встановлено «кримінальну» відповідальність (*«Міхалаке проти Румунії» (Mihalache v. Romania)* [ВП], 2019, § 97).

59. Відтак висновок про те, що було проведено оцінку обставин справи і винуватості або невинуватості обвинуваченого, може бути підтверджений ходом провадження у конкретній справі. Якщо кримінальне розслідування було розпочато після пред'явлення обвинувачення відповідній особі, потерпілого було допитано, докази було зібрано і вивчено компетентним органом і на підставі цих доказів було винесено обґрунтоване рішення, такі фактори найімовірніше приведуть до висновку про те, що суть справи було визначено. Якщо компетентний орган призначив покарання за поведінку, яку інкримінують відповідній особі, можна обґрунтовано вважати, що компетентний орган провів попередню оцінку обставин справи і встановив, чи була поведінка відповідної особи законною (*там само*, § 98).

60. У справі *«Міхалаке» (Mihalache)*, 2019 (§§ 99-101), Суд послався на той факт, що згідно з національним законодавством прокуратура повинна брати участь у здійсненні кримінального правосуддя. Прокурор мав юрисдикцію розслідувати стверджувані дії заявника, допитавши з цією метою свідка та підозрюваного. Надалі він застосував відповідні матеріальні норми, викладені в національному законодавстві; він повинен був оцінити, чи були дотримані вимоги для кваліфікації стверджуваних дій заявника як кримінального правопорушення. На підставі наданих доказів прокурор здійснив власну оцінку всіх обставин справи, що стосуються як заявника окремо, так і конкретної фактичної ситуації. Після проведення цієї оцінки, знову ж таки відповідно до повноважень, наданих йому національним законодавством, прокурор вирішив закрити кримінальне провадження, одночасно призначивши заявнику покарання, яке мало каральну і стримуючу мету. Накладене покарання набуло законної сили після закінчення строку, передбаченого національним законодавством для його оскарження заявником. За цих обставин Суд встановив, що, незалежно від будь-якого судового втручання, рішення прокурора становило «засудження» у розумінні статті 2 Протоколу № 7.

61. У справі *«Смокович проти Хорватії» (Smoković v. Croatia)* (ухв.), 2019, §§ 43-45, Суд не вважав, що постанова про закриття провадження проти заявника на підставі закінчення строків давності є ні «засудженням», ні «виправданням» для цілей статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції. Зокрема, було зрозуміло, що закриття провадження у справі не є «засудженням». Стосовно питання про те, чи становило рішення виправдання, Суд взяв до уваги наступні міркування: рішення не ґрунтувалося на будь-якому розслідуванні обвинувачень, висунутих проти заявника; воно не ґрунтувалося на будь-яких висновках щодо фактів, що мають значення для визначення винуватості або невинуватості заявника; воно не розглядало факти, обставини або докази, пов'язані зі стверджуваними діями, не оцінювало їх і не виносило рішення про виправдання заявника; і воно не було рівнозначним оцінці того, чи ніс заявник відповідальність за

інкриміноване йому правопорушення, що, за загальним правилом, повинне було б передувати винесенню виправдувального рішення.

2. «Остаточне» рішення

62. Метою статті 4 Протоколу № 7 є заборона повторного кримінального провадження (принцип *ne bis in idem*), яке було завершено ухваленням «остаточного» рішення. Згідно з Пояснювальною доповіддю до Протоколу № 7, яка відсилає до Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків, рішення є остаточним, якщо, згідно з традиційним формулюванням, воно набрало сили *res judicata*. Так відбувається, коли рішення не підлягає оскарженню, тобто коли немає жодних додаткових звичайних засобів правового захисту, або коли сторони такі засоби вичерпали чи допустили сплив строків використання цих засобів, так і не скориставшись ними («Сергей Золотухін проти Росії» (*Sergey Zolotukhin v. Russia*) [ВП], 2009, § 107). Рішення, що можуть бути оскаржені, виключаються зі сфери дії гарантії, закріпленій у статті 4 Протоколу № 7, якщо строк на оскарження рішення не закінчився (§ 108). З іншого боку, екстраординарні засоби правового захисту, такі як клопотання про поновлення провадження у справі або клопотання про поновлення пропущеного строку, не беруться до уваги при визначенні того, чи досягло провадження остаточного завершення. Хоча ці засоби захисту є продовженням першого етапу провадження, «остаточний» характер рішення не залежить від їх використання (§ 108).

63. У справі «Сундквіст проти Фінляндії» (*Sundqvist v. Finland*) (ухв.), 2005, Суд встановив, що постанова прокурора про відмову від притягнення до кримінальної відповідальності не повинно розглядатися як «остаточне» рішення у зв'язку зі застосовним національним законодавством. Відповідно, наступна постанова Генерального прокурора про притягнення заявника до кримінальної відповідальності і надалі його засудження не становили нового провадження, що підпадає під сферу дії статті 4 Протоколу № 7. Суд вже постановив, що закриття кримінального провадження прокурором не є ані засудженням, ані виправданням, а тому стаття 4 Протоколу № 7 не може застосовуватися в цій ситуації («Смірнова і Смірнова проти Росії» (*Smirnova and Smirnova v. Russia*) (ухв.), 2022, «Арутюнян проти Вірменії» (*Harutyunyan v. Armenia*) (ухв.), 2006, «Маргуш проти Хорватії» (*Marguš v. Croatia*) [ВП], 2014, § 120; див. також постанову прокурора про призначення тимчасового психіатричного лікування у справі «Хорчаг проти Румунії» (*Horciag v. Romania*) [ВП], 2005). Це положення також не застосовується до закриття кримінального провадження на підставі амністії за діяння, що становили серйозні порушення основоположних прав, такі як воєнні злочини проти цивільного населення («Маргуш проти Хорватії» (*Marguš v. Croatia*) [ВП], 2014, §§ 122-141). Суд постановив, що надання амністії за вбивства і жорстоке поводження з цивільними особами суперечило б зобов'язанням Держави за статтями 2 і 3 Конвенції. Він також зазначив, що в міжнародному праві зростає тенденція вважати неприйнятним надання амністії у зв'язку з серйозними порушеннями прав людини. Відтак висунення нового обвинувачення проти особи, звільненої за ці діяння на підставі амністії, не повинно підпадати під дію статті 4 Протоколу № 7.

64. У справі «Міхалаке проти Румунії» (*Mihalache v. Romania*) [ВП], 2019, § 115, Суд детальніше роз'яснив свою методологію оцінки остаточності рішення. Він розтлумачив, що при встановленні «звичайних» засобів правового захисту в конкретній справі для цілей статті 4 Протоколу № 7 він бере за основу національне законодавство та процедуру. Національне право — як матеріальне, так і процесуальне — має відповідати принципу правової визначеності, який вимагає, щоб сферу застосування засобу правового захисту для цілей статті 4 Протоколу № 7 було чітко окреслено в часі, а процедура його використання була зрозумілою для тих сторін, яким дозволено скористатися цим засобом правового захисту. Інакше кажучи, для дотримання принципу правової визначеності, який є невід'ємним елементом права не бути притягненим до суду або покараним двічі за одне й те ж саме правопорушення, засіб правового захисту повинен діяти в такий спосіб, щоб забезпечити зрозумілість у момент, коли рішення стає остаточним. Зокрема, вимога щодо строку для того, щоб засіб правового захисту вважався «звичайним», впливає з самого формулювання пояснювальної доповіді, у якій зазначається, що рішення не підлягає оскарженню, якщо сторони допустили сплив «строку», не скориставшись таким засобом

правового захисту. Закон, який надає необмежений розсуд одній зі сторін щодо використання конкретного засобу правового захисту або ставить такий засіб правового захисту в залежність від умов, що свідчить про значну нерівномірність між сторонами в їхній здатності скористатися ним, суперечить принципу правової визначеності.

65. У справі *«Міхалаке» (Mihalache)*, 2019, (§§ 117-125), Суд розглянув ситуацію, коли органи прокуратури вищого рівня мали можливість за власною ініціативою, у контексті ієрархічного нагляду, розглянути суть рішення, прийнятого органом прокуратури нижчого рівня, і скасувати його. Суд вважав, що можливість поновити провадження і переглянути суть рішення, що не обмежувалася будь-яким строком давності, не є «звичайним засобом правового захисту» і, у такий спосіб, не впливає на питання остаточності рішення, прийнятого органом прокуратури нижчого рівня.

66. Слід зазначити, що в деяких справах, що стосуються двох паралельних проваджень, питання про те, чи є провадження «остаточним» чи ні, може не мати значення, якщо немає реального дублювання проваджень, а є поєднання проваджень, що розглядаються як єдине ціле (*«Міхалаке проти Румунії» (Mihalache v. Romania)* [ВП], 2019, § 82; *«Йоханнессон та інші проти Ісландії» (Johannesson and Others v. Iceland)*, 2017, § 48). У справі *«Йоханнессон та інші проти Ісландії» (Johannesson and Others v. Iceland)*, 2017, Суд не вважав за необхідне визначити, чи стало перше провадження — податкове провадження — «остаточним» і коли саме, оскільки ця обставина не впливала на оцінку взаємозв'язку між розглянутими провадженнями. Водночас у справі *«Нодет проти Франції» (Nodet v. France)*, 2019, § 46, Суд визнав важливим визначити момент, коли одне провадження стало остаточним. Так само, у справі *«Корнеєва проти Росії» (Korneyeva v. Russia)*, 2019, §§ 48 і 58, Суд розглянув питання остаточності попереднього засудження заявника. Однак, оскільки було очевидно, що обидва провадження не можуть розглядатися як такі, що формують цілісну правову відповідь на поведінку заявника, Суд вважав за необхідне заглибитися в питання остаточності першого провадження та дублювання кримінального провадження.

С. Винятки

Пункт 2 статті 4 Протоколу № 7

“...

2. Положення попереднього пункту не перешкоджають відновленню провадження у справі згідно із законом та кримінальною процедурою відповідної держави за наявності нових або нововиявлених фактів чи в разі виявлення суттєвих недоліків у попередньому судовому розгляді, які могли вплинути на результати розгляду справи.

...”

Пов'язані ключові слова у HUDOC

Відновлення провадження у справі (П7-4)
Нові або нововиявлені факти (П7-4)
Суттєві недоліки у судовому розгляді (П7-4)

67. Пункт 2 статті 4 Протоколу № 7 встановлює обмеження на застосування принципу правової визначеності у кримінальних справах. Вимоги правової визначеності не є абсолютними, і в кримінальних справах вони повинні оцінюватися з огляду на пункт 2 статті 4 Протоколу № 7, яка прямо дозволяє Договірним Державам відновити провадження у справі, якщо з'являються нові факти або якщо в провадженні виявлено суттєвий недолік (*«Міхалаке проти Румунії» (Mihalache v. Romania)* [ВП], 2019, § 129).

68. Стаття 4 Протоколу № 7 чітко розмежовує друге обвинувачення або притягнення до суду, яке заборонено першою частиною цієї статті, і відновлення судового розгляду у виняткових

обставинах, яке передбачено в другій частині. Частина 2 статті 4 Протоколу № 7 чітко передбачає можливість того, що особу буде притягнуто до відповідальності за одними і тими ж обвинуваченнями, у відповідності з національним законодавством, за наявності нових або нововиявлених фактів чи суттєвих недоліків у попередньому судовому розгляді.

69. У справі *«Нікітін проти Росії» (Nikitin v. Russia)*, 2004, заявника судили за обвинуваченнями у державній зраді, зокрема, шпіонаж та розголошення державної таємниці. Його виправдання стало остаточним із винесенням рішення Верховним Судом. В подальшому клопотання Генерального Прокурора до Президії Верховного Суду про перегляд справи у наглядовому провадженні (включаючи оцінку законодавства, що підлягало застосуванню; фактів та доказів у матеріалах справи; а також повернення на новий розгляд) було відхилено. Суд зазначив, що національне законодавство дозволяло провести такий перегляд на підставі порушення матеріального і процесуального права. Оскільки кінцевим результатом провадження у порядку нагляду, за умови задоволення такого клопотання, було б скасування всіх попередніх рішень та ухвалення нового рішення щодо кримінального обвинувачення, Суд дійшов висновку, що наглядове судочинство може розглядатись як окремий вид поновлення судового розгляду, який підпадає під сферу застосування частини 2 статті 4 Протоколу № 7 (§§ 42-49; див. також *«Братякін проти Росії» (Bratyakin v. Russia)* (ухв.), 2006; *«Фадін проти Росії» (Fadin v. Russia)*, 2006, §§ 30-32; *«Гончарови проти Росії» (Goncharovy v. Russia)* (ухв.), 2008; *«Савінський проти України» (Savinskiy v. Ukraine)* (ухв.), 2005; *«Джерай проти Албанії» (Xheraj v. Albania)*, 2008, §§ 71-74). У рішенні в справі *«Корппо проти Фінляндії» (Korppo v. Finland)*, 1995, Комісія встановила, що з метою надання прокурору можливості оцінити, чи слід вимагати відновлення провадження, правоохоронним органам не може бути заборонено за пунктом 1 статті 4 Протоколу № 7 проводити розслідування після виправдання чи засудження.

70. У справі *«Кадусіч проти Швейцарії» (Kadusic v. Switzerland)*, 2018, заявник був засуджений за різні правопорушення і відбував покарання у вигляді позбавлення волі. Після повторної оцінки психічного стану заявника національний суд призначив інституційний лікувальний захід, а саме зміну покарання після винесення первинного вироку та протягом строку подальшого покарання, а також призупинив строк покарання, який заявник ще мав відбути. Цей лікувальний захід ґрунтувався на серйозному психічному захворюванні заявника, яке вже існувало, але не було виявлено на момент винесення первинного вироку. Суд постановив, що цей захід не порушував статтю 4 Протоколу № 7. Національні органи розглядали повторну оцінку психічного стану заявника як нововиявлену обставину і внесли зміни до первинного рішення, застосувавши правила перегляду за аналогією. Суд зазначив, що заявник не пояснив, яким чином відновлення провадження у справі не відбулося «згідно із законом та кримінальною процедурою відповідної Держави (§ 85).

71. У справі *«В.А. проти Швейцарії» (W.A. v. Switzerland)*, 2021, (щодо подальшого попереднього ув'язнення заявника, призначеного в рамках поновленого провадження з огляду на його психічне здоров'я і ризик вчинення ним повторного злочину) Суд роз'яснив, що «відновлення провадження» для цілей пункту 2 статті 4 Протоколу № 7 зазвичай призводить до скасування первісного рішення кримінального суду і визначення нового кримінального обвинувачення у новому рішенні. Відтак за обставин, коли відновлення провадження не вимагає встановлення будь-яких нових елементів, що впливають на характер злочинів, вчинених заявником, або на ступінь його вини, і визначення нового кримінального обвинувачення не здійснюється або не повинно здійснюватися, не може відбуватись «відновлення провадження» у значенні пункту 2 статті 4 Протоколу № 7, а отже, нове покарання, призначене за той самий злочин, становить порушення статті 4 Протоколу № 7 (*там само*, §§ 71-72; див. також § 42 щодо взаємодії з пунктом 1 статті 5 та необхідного причинно-наслідкового зв'язку між первинним засудженням і новим ув'язненням, призначеним у рамках відновленого провадження).

72. У справі *«Міхалаке проти Румунії» (Mihalache v. Romania)* [ВП], 2019, §§ 131-133, Суд розтлумачив поняття нових або нововиявлених фактів чи виявлення суттєвих недоліків у

попередньому судовому розгляді. Він пояснив, що вони є альтернативними, а не кумулятивними умовами.

73. Зокрема, обставини, що стосуються справи, які існують під час судового розгляду, але залишаються прихованими від судді і стають відомими лише після судового розгляду, є «нововиявленими». Обставини, які стосуються справи, але виникають лише після судового розгляду, є «новими». Крім того, термін «нові або нововиявлені обставини» включає в себе нові докази, що стосуються раніше існуючих фактів.

74. Поняття «суттєві недоліки» в розумінні пункту 2 статті 4 Протоколу № 7 передбачає, що лише серйозне порушення процесуальної норми, яке істотно підриває цілісність попереднього провадження, може слугувати підставою для відновлення такого провадження і погіршення становища обвинуваченого, якщо його було виправдано у вчиненні злочину або покарано за менш тяжкий злочин, ніж передбачено чинним законодавством. Отже, у таких випадках проста повторна оцінка доказів у справі прокурором або судом вищої інстанції не буде відповідати цьому критерію. Однак, що стосується ситуацій, коли обвинуваченого визнано винним і відновлення провадження у справі може піти йому на користь, стаття 4 Протоколу № 7 не перешкоджає відновленню провадження у справі на користь засудженого та будь-якій іншій зміні судового рішення на користь засудженої особи. Відтак у таких ситуаціях характер недоліку повинен оцінюватися насамперед для того, щоб з'ясувати, чи було порушення права на захист, а отже, перешкода для належного здійснення правосуддя.

75. Нарешті, Суд пояснив, що в усіх випадках підстави, які виправдовують відновлення провадження у справі, повинні, відповідно до пункту 2 статті 4 Протоколу № 7 *in fine*, бути такими, що «впливають на результат справи» або на користь особи, або на її / його шкоду.

76. Всупереч вищезазначеним принципам, у справі *«Міхалаке» (Mihalache)*, 2019 (§§ 134-138), Суд не прийняв аргумент Уряду про те, що необхідність гармонізації обвинувальної практики підпадає під виняткові обставини, зазначені у пункті 2 статті 4 Протоколу № 7, а також не вважав, що проста повторна оцінка фактів з огляду на застосовне право становила «суттєвий недолік» у попередньому провадженні (див. також *«Ставіла проти Румунії» (Stăvilă v. Romania)*, 2022, §§ 88-102).

77. У справі *«Сабаліч проти Хорватії» (Sabalić v. Croatia)*, 2021, § 114, Суд постановив (у контексті розгляду неналежного дотримання процесуальних зобов'язань за статтями 3 і 14 Конвенції у справі про гомофобне насильство), що непроведення розслідування мотивів ненависті, що стояли за насильницьким нападом, так само як і неврахування таких мотивів при визначенні покарання за насильницькі злочини, вчинені на ґрунті ненависті, становили «суттєві недоліки» у провадженні за пунктом 2 статті 4 Протоколу № 7, а отже, давали підстави для відновлення провадження на шкоду обвинуваченим. За таких обставин принцип *ne bis in idem* не може бути де-юре перешкодою для повторного розгляду справи відповідно до стандартів Конвенції.

Перелік цитованих справ

Цитована в цьому Посібнику судова практика включає постановлені Судом рішення або ухвали, а також рішення або доповіді Європейської комісії з прав людини (надалі — «Комісія»).

Якщо не вказано інше, усі посилання стосуються рішення по суті справи, що було постановлене Палатою Суду. Скорочення «(ухв.)» вказує на те, що наводиться цитата з ухвали Суду, а аббревіатура «[ВП]» — на те, що справа розглядалася Великою Палатою.

Гіперпосилання на цитовані справи в електронній версії Посібника ведуть до бази даних *HUDOC* (<http://hudoc.echr.coe.int>), яка забезпечує доступ до практики Суду (Великої Палати, рішень та ухвал Палати та Комітету, комунікованих справ, консультативних висновків і правових оглядів з Інформаційного бюлетеня про судову практику) та Комісії (рішення та доповіді), а також резолюцій Комітету міністрів.

Суд постановляє свої рішення та ухвали англійською та/або французькою мовою — двома офіційними мовами Суду. База даних HUDOC також містить переклади багатьох важливих справ на більш ніж майже тридцять неофіційних мов, а також посилання на близько сотню онлайн-зібрань судової практики, підготовлених третіми сторонами.

—А—

«*А і Б проти Норвегії*» (*A and B v. Norway*) [ВП], №№ 24130/11 та 29758/11, 15 листопада 2016 року

«*Амроллахі проти Данії*» (*Amrollahi v. Denmark*) (ухв.), № 56811/00, 28 червня 2001 року

«*Арутюнян проти Вірменії*» (*Harutyunyan v. Armenia*) (ухв.), № 34334/04, 07 грудня 2006 року

—Б—

«*Байчич проти Хорватії*» (*Bajčić v. Croatia*), № 67334/13, 08 жовтня 2020 року

«*Банфілд проти Сполученого Королівства*» (*Banfield v. the United Kingdom*) (ухв.), № 6223/04, 18 жовтня 2005 року

«*Блоккер проти Нідерландів*» (*Blokker v. the Netherlands*) (ухв.), № 45282/99, 07 листопада 2000 року

«*Боман проти Фінляндії*» (*Boman v. Finland*), № 41604/11, 17 лютого 2015 року

«*Братякін проти Росії*» (*Bratyakin v. Russia*) (ухв.), № 72776/01, 09 березня 2006 року

—В—

«*В.А. проти Швейцарії*» (*W.A. v. Switzerland*), № 38958/16, 02 листопада 2021 року

«*Васіле Сорін Марін проти Румунії*» (*Vasile Sorin Marin v. Romania*), № 17412/16, 03 жовтня 2023 року

«*Велков проти Болгарії*» (*Velkov v. Bulgaria*), № 34503/10, 21 липня 2020 року

—Г—

«*Галовіч проти Хорватії*» (*Galović v. Croatia*), № 45512/11, 31 серпня 2021 року

«*Гараді проти Франції*» (*Garaudy v. France*) (ухв.), № 65831/01, 24 червня 2003 року

«*Гестра проти Італії*» (*Gestra v. Italy*), № 21072/92, рішення Комісії від 16 січня 1995 року

«*Гланц проти Фінляндії*» (*Glantz v. Finland*), № 37394/11, 20 травня 2014 року

«*Гончарови проти Росії*» (*Goncharovy v. Russia*) (ухв.), № 77989/01, 27 листопада 2008 року

«*Градінгер проти Австрії*» (*Gradinger v. Austria*), 23 жовтня 1995 року, Серія А № 328-С

- «Гранде Стівенс та інші проти Італії» (*Grande Stevens and Others v. Italy*), №№ 18640/10 та 4 інших, 04 березня 2014 року
«Гуландріс і Вардіногіані проти Греції» (*Goulandris and Vardinogianni v. Greece*), № 1735/13, 16 червня 2022 року
«Гумід та інші проти Франції» (*Ghoumid and Others v. France*), №№ 52273/16 та 4 інших, 25 червня 2020 року

—Д—

- «Давидов проти Естонії» (*Davydov v. Estonia*) (ухв.), № 16387/03, 31 травня 2005 року
«Джерай проти Албанії» (*Xheraj v. Albania*), № 37959/02, 29 липня 2008 року
«Демель проти Австрії» (*Demel v. Austria*), № 30993/96, рішення Комісії від 16 квітня 1998 року

—Е—

- «Енгель та інші проти Нідерландів» (*Engel and Others v. the Netherlands*), 08 червня 1976 року, Серія А № 22

—З—

- «Зігарелла проти Італії» (*Zigarella v. Italy*) (ухв.), № 48154/99, ЄСПЛ 2002-IX (витяги)
«Зтюрк проти Німеччини» (*Öztürk v. Germany*), 21 лютого 1984 року, Серія А № 73

—Й—

- «Йоханнессон та інші проти Ісландії» (*Johannesson and Others v. Iceland*), № 22007/11, 18 травня 2017 року

—К—

- «Кадусіч проти Швейцарії» (*Kadusic v. Switzerland*), № 43977/13, 09 січня 2018 року
«Карлберг проти Швеції» (*Carlberg v. Sweden*) (ухв.), № 9631/04, 27 січня 2009 року
«Ківері проти Фінляндії» (*Kiiveri v. Finland*), № 53753/12, 10 лютого 2015 року
«Клейн проти Австрії» (*Klein v. Austria*) (ухв.), № 57028/00, 04 травня 2006 року
«Корнеєва проти Росії» (*Korneyeva v. Russia*), № 72051/17, 08 жовтня 2019 року
«Корппо проти Фінляндії» (*Korppo v. Finland*), № 19341/92, рішення Комісії від 17 травня 1995 року
«Кремжов проти Австрії» (*Kremzow v. Austria*), № 16417/90, рішення Комісії від 07 листопада 1990 року
«Кромбах проти Франції» (*Krombach v. France*) (ухв.), № 67521/14, 20 лютого 2018 року
«Курдов та Іванов проти Болгарії» (*Kurdov and Ivanov v. Bulgaria*), № 16137/04, 31 травня 2011 року

—Л—

- «Лакі Дев проти Швеції» (*Lucky Dev v. Sweden*), № 7356/10, 27 листопада 2014 року
«Луکش проти Австрії» (*Luksch v. Austria*) (ухв.), № 37075/97, 21 листопада 2000 року

—М—

«Манассон проти Швеції» (*Manasson v. Sweden*) (ухв.), № 41265/98, 08 квітня 2003 року
«Маргуш проти Хорватії» (*Marguš v. Croatia*) [ВП], № 4455/10, ЄСПЛ 2014 (витяги)
«Маресті проти Хорватії» (*Maresti v. Croatia*), № 55759/07, 25 червня 2009 року
«Масзні проти Румунії» (*Maszni v. Romania*), № 59892/00, 21 вересня 2006 року
«Матіяшич проти Хорватії» (*Matijašić проти Хорватії*) (ухв.), № 38771/15, 08 червня 2021 року
«Міхалаке проти Румунії» (*Mihalache v. Romania*) [ВП], № 54012/10, 08 липня 2019 року
«Муслія проти Боснії та Герцеговини» (*Muslija v. Bosnia and Herzegovina*), № 32042/11, 14 січня 2014 року

—Н—

«Ніколає Віргіліу Танасе проти Румунії» (*Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania*) [ВП], № 41720/13, 25 червня 2019 року
«Нікітін проти Росії» (*Nikitin v. Russia*), № 50178/99, 20 липня 2004 року
«Нікянен проти Фінляндії» (*Nykänen v. Finland*), № 11828/11, 20 травня 2014 року
«Нільссон проти Швеції» (*Nilsson v. Sweden*) (ухв.), № 73661/01, ЄСПЛ 2005-XIII
«Нодет проти Франції» (*Nodet v. France*), № 47342/14, 06 червня 2019 року

—О—

«Олівейра проти Швейцарії» (*Oliveira v. Switzerland*), 30 липня 1998 року, Збірник рішень та ухвал 1998-V
«Остерлунд проти Фінляндії» (*Österlund v. Finland*), № 53197/13, 10 лютого 2015 року

—П—

«Паксас проти Литви» (*Paksas v. Lithuania*) [ВП], № 34932/04, ЄСПЛ 2011 (витяги)
«Пальмен проти Швеції» (*Palmén v. Sweden*) (ухв.), № 38292/15, 22 березня 2016 року
«Пірттімакі проти Фінляндії» (*Pirttimäki v. Finland*), № 35232/11, 20 травня 2014 року
«Пріна проти Румунії» (*Prina v. Romania*) (ухв.), № 37697/13, 08 вересня 2020 року

—Р—

«Рамда проти Франції» (*Ramda v. France*), № 78477/11, 19 грудня 2017 року
«Рівард проти Швейцарії» (*Rivard v. Switzerland*), № 21563/12, 04 жовтня 2016 року
«Рінас проти Фінляндії» (*Rinas v. Finland*), № 17039/13, 27 січня 2015 року
«Розенквіст проти Швеції» (*Rosenquist v. Sweden*) (ухв.), № 60619/00, 14 вересня 2004 року
«Руотсалайнен проти Фінляндії» (*Ruotsalainen v. Finland*), № 13079/03, 16 червня 2009 року

—С—

«С.У. проти Бельгії» (*S.Y. v. Belgium*), № 19961/17, 14 листопада 2023 року
«Сабаліч проти Хорватії» (*Sabalić v. Croatia*), № 50231/13, 14 січня 2021 року
«Савінський проти України» (*Savinskiy v. Ukraine*) (ухв.), № 6965/02, 31 травня 2005 року
«Саррія проти Польщі» (*Sarria v. Poland*) (ухв.), № 80564/12, 13 жовтня 2015 року
«Серажин проти Хорватії» (*Seražin v. Croatia*) (ухв.), № 19120/15, 09 жовтня 2018 року
«Сергей Золотухін проти Росії» (*Sergey Zolotukhin v. Russia*) [ВП], № 14939/03, ЄСПЛ 2009
«Смірнова і Смірнова проти Росії» (*Smirnova and Smirnova v. Russia*) (ухв.), №№ 46133/99 та 48183/99, 3 жовтня 2002 року

«Смокович проти Хорватії» (*Smoković v. Croatia*) (ухв.), № 57849/12, 12 листопада 2019 року
«Ставіла проти Румунії» (*Stăvilă v. Romania*), № 23126/16, 01 березня 2022 року
«Сторбротен проти Норвегії» (*Storbråten v. Norway*) (ухв.), № 12277/04, 01 лютого 2007 року
«Сундквіст проти Фінляндії» (*Sundqvist v. Finland*) (ухв.), № 75602/01, 22 листопада 2005 року

—Т—

«Тимофєєв і Поступкін проти Росії» (*Timofeyev and Postupkin v. Russia*), №№ 45431/14 та 22769/15, 19 січня 2021 року
«Томасович проти Хорватії» (*Tomasović v. Croatia*), № 53785/09, 18 жовтня 2011 року
«Тот проти Хорватії» (*Toth v. Croatia*) (ухв.), № 49635/10, 06 листопада 2012 року

—Ф—

«Фадін проти Росії» (*Fadin v. Russia*), № 58079/00, 27 липня 2006 року
«Фелікс Гуцу проти Республіки Молдова» (*Felix Guțu v. the Republic of Moldova*), № 13112/07, 20 жовтня 2020 року
«Франц Фішер проти Австрії» (*Franz Fischer v. Austria*), № 37950/97, 29 травня 2001 року

—Х—

«Хакка проти Фінляндії» (*Häkkinen v. Finland*), № 758/11, 20 травня 2014 року
«Хангл проти Австрії» (*Hangl v. Austria*) (ухв.), № 38716/97, 20 березня 2001 року
«Ходорковський і Лебедев проти Росії (№ 2)» (*Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia (no. 2)*), №№ 42757/07 та 51111/07, 14 січня 2020 року
«Хорчаг проти Румунії» (*Horciag v. Romania*) (ухв.), № 70982/01, 15 березня 2005 року

—Ц—

«Цоньо Цонев проти Болгарії» (№ 2) (*Tsonyo Tsonev v. Bulgaria (no. 2)*), № 2376/03, 14 січня 2010 року

—Ш—

«Шибендра Дев проти Швеції» (*Shibendra Dev v. Sweden*) (ухв.), № 7362/10, 21 жовтня 2014 року

—Ю—

«Юссіла проти Фінляндії» (*Jussila v. Finland*) [ВП], № 73053/01, ЄСПЛ 2006-XIV